

РЕЦЕНЗІЯ

Дзюби Ірини Вікторівни, кандидата юридичних наук
на дисертаційну роботу

Фаста Дмитра Євгеновича

«Розвиток професійного інституту мілітаризованої публічної
служби в умовах набуття членства України в ЄС»,

яка представлена на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань

28 «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю

281 «Публічне управління та адміністрування»

*Обґрунтування актуальності теми дисертації, її зв'язок із науковими
програмами, темами*

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю переосмислення ролі мілітаризованої публічної служби в системі публічного управління України в умовах війни та повоєнного відновлення. Повномасштабна збройна агресія росії проти України актуалізувала питання інституційної стійкості держави, ефективності взаємодії органів влади з громадянським суспільством, рівня суспільної безпеки. У цих умовах мілітаризована служба набуває значення одного з ключових державних інститутів, що забезпечує адаптивність, легітимність та результативність публічного управління.

Професійний інститут мілітаризованої публічної служби охоплює діяльність військовослужбовців, поліцейських, співробітників органів охорони державного кордону, цивільного захисту, служби правопорядку та інших суб'єктів, які виконують владні повноваження у сфері забезпечення безпеки держави. Ефективність їхньої діяльності безпосередньо залежить від рівня професійної компетентності, якості кадрової політики, системи професійної освіти, механізмів добору, оцінювання, кар'єрного просування, мотивації, соціального захисту, цифровізації кадрових процесів і дотримання етичних стандартів публічної служби.

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває в умовах післявоєнного відновлення України, коли поряд із відновленням інституційної спроможності держави необхідно забезпечити інтеграцію ветеранів до системи публічної служби, формування сучасної моделі управління людськими ресурсами, розвиток професійного лідерства, зміцнення кадрового потенціалу сектору безпеки й оборони та створення ефективної системи безперервного професійного розвитку персоналу. Вирішення цих завдань є важливою передумовою підвищення стійкості державних інституцій, зміцнення довіри громадян до органів влади та забезпечення належного виконання Україною критеріїв членства в Європейському Союзі.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених реформуванню державної служби, сектору безпеки й оборони, кадрової політики та європейської інтеграції, питання комплексного розвитку професійного інституту мілітаризованої публічної служби в контексті набуття Україною членства в Європейському Союзі залишаються недостатньо

розробленими. Подальшого наукового обґрунтування потребують концептуальні засади функціонування цього інституту, механізми його модернізації відповідно до європейських вимог, удосконалення кадрового забезпечення, професійних стандартів, системи компетентностей, моделей управління людськими ресурсами та інструментів інституційного розвитку.

Таким чином, актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю наукового обґрунтування теоретичних положень і розроблення практичних рекомендацій щодо розвитку професійного інституту мілітаризованої публічної служби в умовах європейської інтеграції України. Реалізація зазначених завдань сприятиме підвищенню ефективності публічного управління у сфері безпеки й оборони, формуванню сучасної професійної моделі мілітаризованої служби, здатної функціонувати відповідно до європейських стандартів, а також забезпеченню успішного виконання Україною зобов'язань, пов'язаних із набуттям повноправного членства в Європейському Союзі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Для розв'язання окресленого наукового завдання у дисертації коректно визначено об'єкт і предмет дослідження (стор. 24), його мету (стор. 23). Здобувачем поступово вирішено низку завдань за відповідною структурно-логічною схемою дослідження, що сприяло реалізації поставленої мети.

Належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність забезпечені, зокрема, використанням широкої джерельної бази за темою дисертації: список використаної літератури налічує 280 найменувань, з них 121 – англійською мовою (с. 199-205).

Логіка викладення матеріалу корелюється з предметом дослідження і обраними методами дослідження. Це дозволило здобувачу сформувати підґрунтя з наукових підходів і концепцій, які лягли в основу його наукових розвідок. Для дисертації характерна системність та ясність викладення матеріалу, вміння виділити суттєві моменти, чітка їх аргументація. Висновки дисертаційної роботи цілком обґрунтовані, коректні та впливають з викладеного матеріалу.

Зазначене дозволяє констатувати, що отримані Д.Є. Фастом в ході роботи над дисертацією наукові результати є всебічно обґрунтованими та достовірними, а також такими, що мають наукову новизну, зокрема:

уперше:

– обґрунтовано цілісну концепцію розвитку професійного інституту мілітаризованої публічної служби як інтегрованої складової системи публічного управління, що функціонує на перетині сектору безпеки і оборони та цивільної державної служби та розроблено авторську метамодель реформування мілітаризованої служби в умовах європейської інтеграції, яка поєднує концептуальний, індикаторний та організаційно-функціональний рівні та забезпечує узгодження національних реформ із *acquis* ЄС і стандартами НАТО; сформовано науково обґрунтований підхід до інституціоналізації

мілітаризованої служби в Україні з урахуванням європейських практик (зокрема жандармерійного типу), що передбачає багаторівневу координацію між силовими та цивільними інституціями та запропоновано модель трансформації дисциплінарно-етичних засад мілітаризованих формувань на основі принципів демократичного цивільного контролю, верховенства права та стандартів професійної доброчесності ЄС;

удосконалено:

– понятійно-категоріальний апарат дослідження мілітаризованої публічної служби шляхом уточнення змісту понять «мілітаризована служба», «професійний інститут мілітаризованої служби», «гібридна модель служби в секторі безпеки і оборони»; класифікацію видів мілітаризованої служби за критеріями функціонального призначення, рівня мілітаризації та ступеня інтеграції до публічного управління; підходи до професійного розвитку персоналу мілітаризованих формувань через впровадження компетентнісних моделей, безперервної освіти та механізмів кар'єрної мобільності між військовою та цивільною службою;

набули подальшого розвитку:

– теоретичні засади дослідження мілітаризованої служби як специфічного інституту публічного управління в умовах трансформаційної держави, зокрема надано рекомендації щодо підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії, управління людськими ресурсами та забезпечення стійкості мілітаризованих інституцій в умовах сучасних безпекових викликів; положення щодо особливостей функціонування державної служби в секторі безпеки та оборони в умовах воєнного та мирного часу; наукові підходи до реформування мілітаризованих структур України в контексті євроатлантичної інтеграції та обґрунтування напрямів гармонізації національного законодавства у сфері мілітаризованої служби із правом ЄС та стандартами НАТО.

Наведене вище дозволяє зробити висновок, що здобувач продемонстрував належний рівень оволодіння методологією наукової діяльності, а поставлене наукове завдання успішно виконано.

Оцінка змісту роботи та повноти викладу результатів дисертації в опублікованих працях

Структурно дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 229 сторінок, із них 198 сторінок основного тексту. Робота містить 5 таблиць, 23 рисунки.

Структура роботи є добре продуманою, матеріал викладений логічно та послідовно, науковою мовою. Детальне вивчення тексту дисертації дає підстави стверджувати про глибоке розуміння проблематики та завдань, поставлених для вирішення, а підхід до викладу отриманих результатів дослідження відзначається системністю та ґрунтовністю опрацювання матеріалу за темою дослідження.

У розділі 1 «Теоретичні засади дослідження мілітаризованої служби» (с. 30-83) розглянуто проблеми інтерпретації мілітаризованої публічної служби в

Україні в науковому дискурсі, а також концептуальні засади визначення мілітаризованої служби в сучасних умовах, визначено особливості державної служби в секторі безпеки та оборони України у воєнний та мирний час.

На основі аналізу наукових підходів встановлено, що в сучасному науковому дискурсі відсутнє єдине трактування поняття мілітаризованої публічної служби. Існуючі дослідження переважно розглядають окремі види служби – військову, правоохоронну, прикордонну чи митну – без формування цілісного бачення мілітаризованої служби як самостійного інституту публічного управління. Це зумовлює необхідність подальшого розвитку теоретико-методологічних підходів до її дослідження.

Обґрунтовано, що мілітаризована публічна служба є особливим видом професійної публічної діяльності, яка поєднує ознаки державної служби, військової організації та правоохоронної діяльності. Її специфіка полягає у виконанні завдань із забезпечення національної безпеки, охорони державного кордону, підтримання правопорядку, захисту суверенітету та територіальної цілісності держави. Визначено, що ключовими ознаками мілітаризованої публічної служби є спеціальний правовий статус, підвищений рівень дисципліни, централізована система управління, ієрархічна організація та наявність особливих умов проходження служби.

Автор уточнив понятійно-категоріальний апарат дослідження, зокрема зміст понять «мілітаризована публічна служба», «професійний інститут мілітаризованої служби», «професіоналізація мілітаризованої служби». Доведено, що професійний інститут мілітаризованої служби доцільно розглядати як сукупність правових, організаційних, кадрових, етичних та управлінських механізмів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування суб'єктів сектору безпеки та оборони.

У результаті проведеного аналізу автором встановлено, що подальший розвиток професійного інституту мілітаризованої публічної служби потребує комплексного реформування, спрямованого на вдосконалення нормативно-правового забезпечення, професіоналізацію кадрового складу, упровадження сучасних управлінських підходів та адаптацію до європейських і євроатлантичних стандартів функціонування сектору безпеки і оборони.

У розділі 2 «Інституціоналізація мілітаризованої служби в Європейському Союзі» (с. 84-121) розглянуто передумови інтеграції європейських мілітаризованих структур, особливості функціонування європейської жандармерії в умовах сучасних безпекових викликів, розвиток та співробітництво прикордонних служб в країнах Європейського Союзу та сформульовано позитивні уроки досвіду розвитку європейської мілітаризованої служби та перспективи його використання в Україні.

Доведено, що виникнення Європейських жандармерійних сил стало закономірним, а не кон'юнктурним явищем. Трансформація безпекового середовища після розпаду біполярної системи поставила перед Європою виклики, на які ні традиційні збройні сили, ні цивільна поліція не могла відповісти самостійно. «Розрив у безпеці», що виявив себе в операціях на Балканах у 1990-х – 2000-х роках, показав: для управління постконфліктними

ситуаціями необхідна структура, здатна поєднувати поліцейські повноваження з військовою дисципліною та оперативною мобільністю. Саме цю роль і покликана виконати жандармерія.

Встановлено, що інституційний шлях від ідеї до заснування Європейських жандармерійних сил наочно ілюструє, що масштабні безпекові реформи є продуктом складного переплетення безпекових потреб, бюрократичних інтересів та дипломатичних розрахунків. Визначено, що в сучасних умовах Європейські жандармерійні сили функціонують в середовищі безпрецедентної стійкості загроз. Тероризм, організована транснаціональна злочинність, масові міграційні потоки, кіберзагрози та постконфліктна нестабільність у різних регіонах світу – кожен із цих викликів вимагає від жандармських сил особливого підходу. Водночас практика їхнього застосування – від Боснії до Косово, від Афганістану до Гаїті – підтвердила порівняльні переваги жандармської моделі: оперативну гнучкість, здатність до швидкого розгортання та поєднання процесу компетентності зі здатністю діяти в умовах підвищеного ризику. Невирішеними залишаються питання чисельності Сил, процедури прийняття рішень про розгортання та нарощування мовно-культурної сумісності між контингентами.

Показано, що розвиток прикордонних служб країн ЄС упродовж останніх двох десятиліть відбувається за логікою системного переходу від розробленої національної моделі до інтегрованої наднаціональної системи. Міграційна криза 2015–2016 рр. і повномасштабне вторгнення росії в Україну стали каталізаторами, що кардинально прискорили цей процес і надали йому нову безпекову глибину.

Визначено, що досвід розвитку мілітаризованих структур ЄС – жандармерії та прикордонної служби є надзвичайно актуальним для України, що в умовах повномасштабної війни та курс на євроатлантичну інтеграцію вирішує одночасно завдання оборони, правоохоронної діяльності та реформування сектору безпеки.

Розділ 3 «Напрями реформування мілітаризованої служби в Україні з урахуванням європейських стандартів та стандартів НАТО» (с. 122-183) присвячений аналізу концептуальних засад реформування мілітаризованих структур України в умовах воєнного стану, трансформації дисциплінарних та етичних засад мілітаризованих формувань в умовах європейської інтеграції, обґрунтуванню метамоделі реформування мілітаризованої служби, визначенню шляхів удосконалення професійного розвитку службовців мілітаризованих формувань в умовах воєнного стану та євроатлантичної інтеграції.

Здійснено комплексний аналіз напрямів реформування мілітаризованих служб України – Служби безпеки України, Національної Гвардії України, Національної поліції, Державної прикордонної служби України та служби спеціального зв'язку та захисту інформації – в умовах воєнного стану з урахуванням стандартів НАТО та ЄС. Доведено, що реформування мілітаризованих формувань України є комплексним, багаторівневим завданням публічного управління, що детерміноване двома взаємопов'язаними чинниками: зовнішніми нормативними вимогами євроатлантичної інтеграції та

внутрішніми потребами ефективного функціонування сектору безпеки та оборони в умовах повномасштабного збройного конфлікту. Встановлено, що ці чинники не суперечать, а взаємно підсилюють один одного: стандарти НАТО, ЄС, Frontex та Ради Європи у більшості випадків є не перешкодою, а дороговказом для підвищення реальної ефективності та обороноздатності.

З'ясовано, що чинна система мілітаризованих формувань України успадкувала від радянської доби низку структурних деформацій, що системно знижують її ефективність у захисті від зовнішніх та внутрішніх загроз: надмірну централізацію та концентрацію повноважень; дублювання функцій між відомствами за відсутності ефективної координації; «командно-карну» організаційну культуру, що гальмує ініціативу та знижує якість прийняття рішень; слабкість механізмів зовнішнього контролю та підзвітності; розрив між формальними нормами та реальними поведінковими практиками.

Основні наукові результати, які отримано здобувачем дисертаційного дослідження опубліковано в 14 наукових публікаціях, серед яких: 1 стаття у зарубіжному виданні, 4 статті у фахових виданнях України, розділ у колективній монографії; 8 публікацій у матеріалах науково-комунікативних заходів.

Значення роботи для науки, практики та суспільства

Вважаємо, що результати дисертаційного дослідження мають для галузі публічного управління та адміністрування важливе наукове та практичне значення:

- наукове значення дисертаційної роботи полягає у розвитку теоретико-методичних засад дослідження розвитку професійного інституту мілітаризованої публічної служби в умовах набуття членства України в ЄС. У роботі обґрунтовано цілісну концепцію розвитку професійного інституту мілітаризованої публічної служби як інтегрованої складової системи публічного управління, що функціонує на перетині сектору безпеки і оборони та цивільної державної служби. Розроблено інтегровану метамодель реформування мілітаризованої служби в умовах європейської інтеграції, яка поєднує концептуальний, індикаторний та організаційно-функціональний рівні та забезпечує узгодження національних реформ із *acquis* ЄС і стандартами НАТО;

- практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання запропонованих положень, моделей та рекомендацій у діяльності органів державної влади, зокрема сектору безпеки та оборони під час формування й реалізації політики воєнного та повоєнного відновлення;

- суспільне значення дослідження розвитку професійного інституту мілітаризованої публічної служби в умовах набуття Україною членства в Європейському Союзі зумовлене його безпосереднім зв'язком із базовими потребами українського суспільства – потребою в безпеці, обороноздатності держави та збереженні людського капіталу нації в умовах затяжної збройної агресії. Тема має суспільну значущість у контексті євроінтеграційного вибору українського народу, підтвердженого як на конституційному рівні, так і в

масовій суспільній підтримці курсу на членство в ЄС. Наближення мілітаризованої публічної служби до європейських стандартів – це не абстрактна бюрократична процедура, а практичний крок до розбудови держави, у якій силові інституції функціонують на засадах демократичного цивільного контролю, верховенства права та поваги до прав людини, що безпосередньо відповідає суспільному запиту на подолання успадкованих авторитарних практик управління сектором безпеки.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

За результатами вивчення тексту дисертації, наукових публікацій здобувача, а також звіту щодо перевірки тексту дисертаційної роботи за допомогою корпоративного онлайн сервісу Strike Plagiarism, рекомендованого МОН України для закладів вищої освіти, порушень академічної доброчесності не встановлено. У разі використання ідей, підходів, висновків, наукових результатів і фрагментів текстів інших дослідників наведено коректні посилання на відповідні джерела.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту та оформлення дисертації

У цілому дисертація справляє позитивне враження, проте є окремі положення, які потребують уточнення або спонукають до дискусії.

1. Аналіз зарубіжного досвіду розвитку мілітаризованої служби в системі публічного управління потребував би більш глибокого порівняння механізмів їх адаптації до українських реалій воєнного та повоєнного періодів.

2. Запропоновані автором механізми публічного управління розвитком мілітаризованої публічної служби (розділ 3) мають переважно рекомендаційний, узагальнений характер і потребують конкретизації щодо строків, відповідальних суб'єктів впровадження та очікуваних кількісних/якісних показників ефективності.

3. У роботі не повністю враховано динаміку змін законодавства України у сфері національної безпеки й оборони за останні роки (зокрема, актуальні редакції профільних законів), що знижує актуальність окремих положень аналітичної частини.

4. У розділі, присвяченому зарубіжному досвіду, аналіз обмежується переважно описовим викладом практик окремих країн ЄС без глибокого порівняльного зіставлення з українськими реаліями та без чіткого визначення критеріїв відбору саме цих країн як референтних.

5. Окремі положення, присвячені трансформації дисциплінарних та етичних засад мілітаризованих формувань, мають переважно концептуальний характер і потребують додаткової практичної апробації.

Висловлені зауваження відтворюють творчий характер роботи, суттєво не впливаючи на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Д.Є. Фаста та характеризують значну складність досліджуваної проблематики.

Загальний висновок про відповідність роботи встановленим вимогам

Дисертаційна робота Фаста Дмитра Євгеновича «Розвиток професійного інституту мілітаризованої публічної служби в умовах набуття членства України в ЄС» є цілісним самостійним, завершеним науковим дослідженням, що вирішує актуальне науково-прикладне завдання, має теоретичну і практичну цінність у галузі публічного управління та адміністрування. За результатами вивчення тексту роботи і публікацій автора можна констатувати, що основні наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, відповідають вимогам до такого виду досліджень.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованості, наукової та практичної цінності здобутих результатів дисертація Фаста Дмитра Євгеновича відповідає галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» та спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» та вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019)», а її автор, Фаст Дмитро Євгенович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Рецензент:

завідувач кафедри
адміністративно-правових дисциплін
та публічного управління
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Ірина ДЗЮБА

Підпис Дзюби І.В. засвідчую:

Проректор

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
заслужений діяч науки і техніки України

Олександр ЮШІН